

ТҮРК ЖАНА КЫРГЫЗ ТИЛДЕРИНДЕ САНДЫК МААНИНИН ТҮЮНТУЛУШУ

3. ДЕРБИШЕВА, Б. САГЫНБАЕВА

Кыргыз – Түрк «Манас» университети

Сан категориясы заттын жеке же көп экендигин билдирет. Ошондуктан эки тилде тең эле сан категориясынын эки түрү бар : жекелик сан (teklik) жана көптүк сан (çokluk).

Жекелик сандын өзүнчө мүчөсү жок. Ошондуктан мындай маани зат атооч сөздүн өзү аркылуу берилет. Мисалы: күн-*güneş*, бала-*çocuk*, Бишкек-*Bişkek*, Анкара-*Ankara*, Али-*Ali*, Ай-*ay*, март-*mart*, апрель-*nisan*, стол-*masa*, алма-*elma*, козу-*kuzu*, машина-*araba*, кеме-*gemî*, китеп-*kitap*, от-*ateş*, ж.б.

Мисалдардан байкагандай, жекелик сан эки тилде тең туюнтулушу жагынан бири-бирине туура келет.

Мүчө уланбай унгу турпатында турган зат атооч сөздөр дайым эле жекелик санды билдире бербейт. Мындай сөздөр өзүнүн семантикасы боюнча сандык мааниге ээ жана жекелик түрдө туруп эле көптүк маанини билдире берет.

Мисалы: кум-*kum*, калк-*halk*, буугай-*buğday*, чаң-*toz*, жамгыр-*yağmur*, адам-*insan*, мал -*hayvan*, куш -*kuş*, таш -*taş*, көз -*göz*, кулак -*kulak*, мээлей -*eldiven*, бут -*ayak*, ж.б.

кырг.: Кол менен иштейт,

түрк.: Elle çalışır,

Кулак менен угат.

Kulakla işitir.

Бут менен басат,

Ayakla yürür,

Көз менен көрөт.

Gözle görür.

Малы көп болгондун гасторкону мол болот. (Макал)

Malı çok olanın sofrası zengin olur.

Эмгек менен эл көгөрөт, жамгыр менен жер көгөрөт. (Макал)

Çalışmayla halk, yağmurla yer canlanır.

Көптүк сандын мындайча туюнтулушу **семантикалык жол** болуп эсептелет.

Көптүк сан заттардын сан жагынан көп экендигин жалпылап билгизип, атайын морфологиялык каражат аркылуу да туюндурулат. Башкача айтканда, көптүк санды билдирген зат атооч сөздөргө –лар мүчөсү жалганат.

Тышта Алымбек датканын күзөтчү жигиттери бар (Т. Касымбеков).

Dışarda Alimbek çavuşun gözcü yiğitleri var.

Көптүк сандын мындайча туюндурулушу **морфологиялык жол** болуп эсептелет. Кыргыз тилинде бул мүчө ункудагы үндүү, үнсүз тыбыштарга карата өзгөрүп, –лар, –лер, –лор, –лөр, –гар, –гер, –гор, –дөр, –тар, –тер, –тор, –төр болуп 12 вариантта колдонулат.

Үндүү жана *p, ʏ* тыбыштарынан кийин:

– лар: апалар

– лер: эжелер

– лор: ойлор

– лөр: үйлөр

Жумшак үнсүздөрдөн кийин:

– дар: балдар

– дер: келиндер

– дор: жолдор

– дөр: сөздөр

Каткалаң үнсүздөрдөн кийин:

– тар: сабактар

– тер: дептерлер

– тор: коноктор

– төр: көйнөктөр

Көптүк сан түркчөдө контекстке карай *-lar, -ler* болуп эки түрдүү өзгөрүп колдонулат :

Эгерде сөздүн соңку мууну жоон айтылса, *-lar* мүчөсү уланат :

elma+lar > elmalar – алмалар

kız+lar > kızlar – кыздар

ordu+lar > ordular – аскерлер ж.б.

Эгерде сөздүн соңку мууну ичке айтылса, *-ler* варианты уланат :

ülke+lar > ülkeler – өлкөлөр

söz+lar > sözler – сөздөр

gül+lar > güller – розалар

ev+lar > evler – үйлөр

gün+ lar > günler – күндөр

köpek+lar > köpekler – иттер ж.б.

– лар мүчөсү төмөнкүдөй негизги маанилерде колдонулат:

1. Санала турган бир өңчөй заттардын жеке эмес, көп экендигин билдирет:

калем – калемдер *kalem - kalemler*

айыл – айылдар *köy - köyler*

тоо – тоолор *dağ - dağlar* ж.б.

Мырза, gedim, биздин кыштакта гоңуз болбойт, коңшу кыштактарда га жок.

Buy, dedim, bizim köyde domuz olmaz, etraf köylerde de yoktur.

Көчөнүн эки тарабы казинолор, кинолор, театрлар менен толгон эле.

Caddenin iki tarafı gazinolar, sinemalar, tiyatrolarla kaplı idi.

Буттары, колдору, жамбаштары, галылары ооруй баштады.

Васаклары, elleri, kalçaları, omuzları ağrımaya başladı.

2. Куюлма, суюк, саналбас заттардын мол, арбын экендигин билдирет :

суулар *sular* көбүктөр *köpükler* түтүнгөр *dumanlar*

күлдөр *küller* чаңдар *tozlar* кумдар *kumlar*

жилтер *ipler* чачтар *saçlar* карлар *karlar* ж.б.

Суулар акты. - *Sular aktı.* Сөздөр айтылды. - *Sözler söylendi.*

Тоонун чокусундагы карлар эрип жатат. *Dağın tepesindeki karlar eriyor.*

Ным кумдар аяк алдыбызда кычырап жатты. *Islak kumlar ayaklarımızın altında gıcırđıyordu.*

3. Абстракттуу заттарды күчөтүп көрсөтөт:

кыйынчылыктар - *sıkıntılar* каткырыктар – *kahkahalar*

убакыттар - *vakitler* сүйүүлөр – *sevgiler* ж.б.

Баланын каткырыктары акырындап барып басылды.

Çocuk kahkahaları yavaş yavaş kesildi.

Көп кыйынчылыктарды баштан өткөрүптүрбүз.

Çok sıkıntılar geçmiřiz.

Ал учурда бардык күмөн саноолор, тартынуулар четке кагылат.

O zaman bütün terredütler, hicaplar bir tarafa bırakılıyor.

4. Түрк тилинде, кыргыз тилинен айырмаланып, -лар мүчөсү жалганган сөзүнүн маанисин күчөтүп көрсөтөт:

Sıcaklar bastırdı. Күн ысып кетти.

Dünyalar kadar derdi var. Арманы аттын башындай.

Soğuklar fırsat vermiyor. Ызгаар суук тоскоол болуп жатат.

5. Түрк тилинде, кыргыз тилинен айырмаланып, убакытты билдирген сөздөргө көптүктүн -лар мүчөсү менен -ча мүчөсү жалганып, уланган сөзүнө күчөтүү маанисин берет:

Geçiken başbakan yüzünden gazeteciler saatlerce yağmur altında kaldılar.

Кечиккен премьер министрдин айынан журналисттер кечке жамгырдын алдында калды.

Enkaz altında kalan çocuk günlerce aç ve susuz kalmıřtı.

Урандылардын астында калган бала бир нече күн ачка жана суусуз калган эле.

6. Улутту, жер аттарын билдирген сөздөргө жалпылык, жамдоо маанисин кошумчалайт : кыргыздар, түрктөр, өзбектер, казактар, Бишкектиктер, Анкаралыктар ж.б.

Түрктөр менен немецтер кийинки убактарда соода тармагында мамилелерин күчөтүштү.

Türkler ile Almanlar son zamanlarda ticarete ilişkileri geliřtirdiler.

Римдиктер чоң империя курушкан эле.

Romalılar büyük bir imparatorluk kurmuşlardı.

Жумушсуздуктун айынан айылдыктардын көпчүлүгү шаарларга көчүп кетишти.

İşsizlik nedeniyle köylülerin çoğu kentlere göç ettiler.

Француздар сырды абган жакшы көрүшөт.

Fransızlar, peyniri çok severler.

7. Көптүктүн. -лар// -лар мүчөсү бир тектүү заттарга жалганып келип, жалпылоо маанисин туюндурат:

сойлоочулар-sürüngeler: (жылан-yılan, кескелдирик-kertenkele, сөөлжан-solucan, ташбака-kaplumbağa);

кемирүүчүлөр-kemirgenler: (коён-tavşan, кирпи-kirpi, чычкан-sıçan, кунгуз-kunduz);

ган азыктары-tarım ürünleri: (маруу-darı, күрүч-pirinç, буурчак-bezelye, буугай-bugday, арпа-arpa, сулу-yulaf, акшак-yarma, жүгөрү-mısır, нокот-nohut).

Жылан, кескелдирик жана сөөлжан—сойлоочулар тобуна кирет.

Yılan, kertenkele ve solucan sürüngeler grubundandır.

8. Эки тилде тең көптүктүн мүчөсү шилтеме жана сурама ат атоочтор менен бирге келип, жалпылоо маанисин берет:

Мен андайларды көп көргүм.

Ben öylelerini çok gördüm.

Андайлардын сөзүнө га ишенип болбойм. Böylelerinin sözüne de inanılmaz.

Ичкериге кимдер бар?

İçerde kimler var?

Ал жакта эмнелер болуп жатат?

Orada neler oluyor?

9. Энчилүү аттарга, туугандыкты билдирген сөздөргө -лар// -лар мүчөсү уланып, алардын коллективин билдирет:

Айшалар кечээ Измирге кетишти. Ayşeler dün İzmir'e gittiler.

Мехметтер эртең каникулга чыгып жатышат. Mehmetler yarın tatile çıkıyorlar.

Таежемдер бүгүн үйгө жок.

Teyzemler bugün evde yoklar.

Эскертүү:

1) Эки тилде тең -лар// -лар мүчөсүнүн таандык уландыдан мурун же кийин келишине карата сүйлөмдүн мааниси өзгөрөт. Эгерде таежемдер делип, көптүк мүчө таандыктан кийин колдонулса, таежемдин үй—бүлөсү же анын жакындары жөнүндө сөз болот; эгерде таежелерим деп, таандык уландыдан мурда —лар мүчөсү келсе, эки же андан көп таежелерди түшүнөбүз

2) Түрк тилинде -лар мүчөсүнө маанилеш оозеки речте колдонулуучу gil деген сөз бар. Бул сөз үй—бүлөсү, бүлөсү, бала—бакырасы деген мааниде колдонулат (А.С. Емге. TD, 149-150; Ж. Дени. Гр. § 547, 4.)

teyzemgil: таежемдердин үй—бүлөсү, бала—бакырасы

Auşegil: Айшанын үй—бүлөсү; бала—бакырасы

Ömergil: Өмердин бала—бакырасы, үй—бүлөсү;

Aligile gittik. Алилердикине бардык.

3) Кыргыз тилинде, түрк тилинен айырмаланып, кээде туугандык маанидеги сөздөргө *-лар* мүчөсү жалганганда, туугандык жактан алыс экендикти да туюндуруп калат:

Бул жигит менин инилерим болот.

Bu delikanlı benim uzaktan akrabam olur.

Бул гезиттин редактору менин байкелерим болот.

Bu gazeteyin redaktörü benim abimdir.

10. Энчилүү аттарга заттык окшоштук жана сыйлоо маанисин берет:

Биз— Орхан Валилери, Саит Фауклери окуп жүрүп бойго жеттик.

Bizler Orhan Velileri, Sait Faikleri okuyarak büyüdük.

Бул согушту аты белгисиз болгон Мехметчиктер жеңишти.

Bu savaşı adı bile bilinmeyen Mehmetçikler kazanmıştır.

11. Түрк тилинде *-lar* мүчөсү жактама ат атоочтун биринчи жак, көптүк түрүнө жалганганда, кабатталган көптүк маанини берүү менен бирге, окшоштук маанисин да туюндурат:

Bizler de (bizim gibi olanlar) demokrasiden yanayız.

Биз ga (бизге окшогондор) демократия тарабындабыз.

Bizler her işi yapmaya hazırız. Биз бардык ишти аткарууга гаярбыз.

12. *-лар*/*-lar* мүчөсү эки тилде тең көпчүлүккө кайрылуу үчүн колдонулат :

Урматтуу мугалимдер, балдарыбызды сиздерге тапшырдык.

Değerli öğretmenler, çocuklarımız sizlere emanettir.

Сүйүктүү жаштар, өлкөбүз силердин аракетинер менен өркүндөйт.

Sevgili gençler, ülkemiz sizin gayretlerinle yüksелеcektir.

Сүйүктүү көрармандар, эми жаңылыктарды тартуу кылабыз.

Sevgili izleyiciler, şimdi haber bültenimizi sunuyoruz.

13. *-лар* мүчөсү көптүктү эмес, тескерисинче, жекелештирүү маанисин да билдирип калат:

Муруттарың эрбейтин, Бүйүктөрүң биракып,

Эр өлүгү зоо болду. Er ölüsü yığıldı.

Азууларың аркайтып, Азларың чикарып,

Ат өлүгү тоо болду. At ölüsü dağ oldu.

Чачтары үрпөйүп, колдору калтырайт. Saçları dimdik olup, elleri titrer.

14. Түрк тилинде, кыргыз тилинен айырмаланып, көптүктүн *-lar* мүчөсү үчүнчү жактын таандык мүчөсү менен бирге келип, мезгилдик маанини туюндурат:

Sabahları neşesiz oluyor. Эртең менен гайыма көңүлсүз болот.

Önceleri seni hiç sevmemiştim. Мурда сени таптакыр жакшы көргөн эмесмин.

Akşamları hava serin oluyor. Кечкисин күн суук болуп жатат.

Yazları hep buraya geliriz. Жайыңдасы гайыма бул жакка келебиз.

Her gün sabahları uyan, aynaya bak, ilk önce kendine gülümseyin.

Күнүгө эртең менен ойгон, күзгүгө каран, эң биринчи өзүңө жылмайгын.

15. Эки тилде тең мезгилди, убакытты билдирген сөздөргө жана «жаш» деген сөзгө. *-лар/-lar* мөчөсү жалганып, чамалоо маанисин туюндурат:

Мен көргөн аял элүү жаштарга болчу. Benim gördüğüm kadın elli yaşlarında idi.

Ал Бишкекке токсонунчу жылдарга эле келген. O Bişkek'e doksanlı yıllarda gelmişti.

16. Чамалоо, божомол мааниси кыргыз тилинде, түрк тилинен айырмаланып, эсептик сан атоочторго *-лар* мөчөсү жалганган учурда берилет. Ал эми түрк тилинде чамалоо мааниси *yaklaşık, civarında, -a doğru* деген сөздөр аркылуу берилет. Ал эми көптүктүн *-lar* мөчөсү контексте карата жалганып да, жалганбай да айтыла берет:

Жашы элүүлөргө келип калган аял экен. Kadın yaklaşık elli yaşlarında idi. Kadın yaklaşık elli yaşında idi.

Мен сага саат он экилерге барамын.

Ben sana on ikiye doğru (civarında) giderim.

17. *-лар/-lar* мөчөсү уланган эмнелер//neler сурама ат атоочу заттардагы, кубулуш, окуялардагы ар кандай түшүнүктөрдүн «өтө көп» экендигин туюндурат:

Эмнелерди көрүп, эмнелерди үйрөнгөнүн ким билет?

Neler görmüş, neler öğrenmişti kim bilir?(O. Veli)

Өмүрлүү адам келечектен эмнелерди күтпөсүн (Т. Сыдыкбеков).

Ömrü uzun olan insan gelecekte neleri beklemesin.

18. Түрк тилинде, кыргыз тилинен айырмаланып, көптүктүн *-лар* мөчөсү аркылуу каалоо-тилекти билдирген туруктуу сөз айкаштары жана куттуктоо сөздөрү уюшулат.

Салыштырыңыз:

Hayırlı sabahlar! İyi sabahlar!

İyi günler!

Hayırlı akşamlar! İyi akşamlar!

İyi geceler!

İyi uykular!

Tatlı rüyalar!

Uğurlar olsun!

İyi dersler!

İyi tatiller!

İyi eğlenciler!

İşlerinizde başarılar dileriz!

Кутман таңыңыз менен!

Кутман күнүңүз менен!

Кутман кечиңиз менен!

Түнүңүз бейпил болсун!

Уйкуңуз таттуу болсун!

Жакшы түш көрүп жатыңыз!

Жолуңуз шыдыр болсун!

Сабагыңыз жакшы өтсүн!

Жакшы эс алыңыз!

Көңүлдүү эс алыңыз!

Ишиңизге ийгилик каалайбыз!

Эскертүү: Мындай сөздөр кыргызчага да, түркчөгө да башка тилдерден калык жолу менен которулуп алынган. Кыргыз тилине

көпчүлүк сөз айкаштары орус же орус тили аркылуу башка тилдерден алынган. Мындай сөздөр телекөрсөтүүлөрдө, радиодо, гезит – журналдарда ж.б. колдонулганы менен көпчүлүк калктын арасында сейрек колдонулат.

Түрк тилинде англис, араб, фарс тилдеринен алынган бул сөздөр, кыргыз тилинен айырмаланып, калк арасында кеңири колдонулат.

Зат атоочтун көптүк сан мааниси **синтаксистик жол** менен да уюшулат.

I. мол-*bol*, галай-*oldukça, çok, ehemmiyetlice*, көп-*çok*, арбын-*çok*, pek *çok*, *ekseriyet*, *büyük kısım* ж.б. сыяктуу сөздөр менен зат атооч сөздөр айкашып, көптүк маанини билдирет:

Алар эзелтеген эле чөп–чардан гары жасашып, толгон ооруларды кынтыксыз айыктырышкан.

Onlar eskiden bitkilerden ilaç yaparak çok hastayı tedavi etmişlerdir.

Эскертүү: Түрк тилинде *-çok* сөзү менен айкашып келген аныкталгычка *-lar* мүчөсү жалганбайт. Кыргыз тилинде мындай учурда бул мүчө жалганып да, жалганбай да келе берет:

Жыйналышка көп мугалим катышты. Toplantıya çok öğretmen katıldı.

Бүгүн үйгө көп коноктор келет. Bugün eve çok misafir gelecek.

II. Кош сөздөр аркылуу көптүк сан маанилери берилет:

колу-бут	<i>el ayak</i>	бала-бакыра	<i>çocuk çocuk</i> ,
үстү-баш	<i>üst baş</i>	түнү-күнү	<i>gece gündüz</i> ж.б.

Бала-чакалуу бол! Çocuklu ol!

Суу перилер кейиптенип кыз-келинд түшүп ойногон абыз көлү бар.

Deniz kızlar gibi kız gelin oynayan havuz gölü var.

III. Түркчөдө да, кыргыз тилинде да эсептик жана чамалама сан атоочтор менен зат атооч сөздөр айкашып, көптүк маанини билдирет :

он китеп – on kitap жүз кой – *yüz koyun*

беш кеме – beş gemi миң киши – *bin kişi* ж.б.

Биздин айылыбыз орношкон жерде он-он беш түтүн жатакчылар болор эле (Ч. Айтматов).

Bizim köyün bulunduğu yerde on-on beş fakir köylü aileler vardı.

Оту күйүшпөгөнгө тогуз күйөө, окуй албаганга тогуз мугалим аздык кылат.

Geçimsiz olana dokuz koca, beceriksiz öğrenciye dokuz hoca az gelir.

Көптүк маанинин –лар//лар мүчөсү аркылуу туюнтулушу боюнча эки тилде кездешкен айырмачылыктар:

I. Морфемалык түзүлүшү жагынан:

1) Түркчөдө мүчө башындагы үнсүз бардык учурда туруктуу сакталса, кыргыз тилинде ал *л~g~т* алмашуу кубулушуна баш ийет. Натыйжада түркчөдө көптүк мүчө башкы үнсүзгө карата бир гана вариантта, кыргызчада болсо үч вариантта болот.

2) Түрк тилинде эрин күүсү мүчөдөгү кең үндүүгө таралбайт, андыктан мүчө же жоон, же ичке айтылып, эки вариантта гана

колдонулат. Кыргыз тилинде болсо, эрин күүсүнүн таралышына чек коюлбагандыктан, мүчөдөгү үндүү 4 вариантта өзгөрүп айтылат:

Кыргызчада:

–лар: апалар	–гар: балгар	–тар: сабактар
–лер: эжелер	–гер: келингер	–тер: гертерлер
–лор: ойлор	–гор: жолгор	–тор: коноктор
–лөр: үйлөр	–гөр: сөзгөр	–төр: көйнөктөр

Түркчөдө:

-lar:	-ler:
elmalar	ülkeler
kızlar	sözler
ordular	güller
babalar	evler
dağlar	köpekler
saçlar	günler

3) Өйдөкү себептерден улам көптүк мүчө кыргыз тилинде 12 вариантта колдонулса, түрк тилинде 2 вариантта гана колдонулат.

II. Грамматикалык түзүлүшү жагынан:

1) Кыргыз тилинде көптүк маанини билдирүүчү -лар мүчөсү зат же заттык түшүнүктү билдирген сөздөргө гана уланат. Ал эми түрк тилинде кыргыз тилинен айырмаланып -lar, -ler мүчөсү атооч менен бирдей эле этиш сөз түркүмдөрүндө да кенири колдонула берет:

geldiler –кел^{ишти}ти (кел^{ги}), *okuyacaklar*-оку^{шам}т (оку^{йм}), *görecekler*-көр^{үшөт} (көр^{өт}), *gidiyorlar*-бара жаты^{шам}т (бараты^{шам}т)

Бул мисалдардан байкалып тургандай, кыргыз тилинде этиш сөз түркүмүнүн көптүк маанисин -ыш мүчөсү билдирет. Бул мүчө – кош мамиле этишти уюштуруучу мүчө. Кыймыл – аракетке эки же андан көп субъектинин катышкандыгын көрсөтөт. Мисалы : алышты, жазышат, окушчу, санашкан, иштешет ж.б.

Болот мени менен чөп чабышты, аларды жыйнашты.

Чымчыктар чыйпылдашып, чегирткелер чырылдашат.

2) Түрк тилинде көптүк маанидеги -lar, -ler мүчөсү этиш сөздөргө уланып, жакты жана көптүк санды билдирет.

3) Бул мүчө чактык маанидеги этиштердин жөнөкөй жана татаал формаларына жалганат :

geliyorlar-келатышам *gelmişler*-келиштинер *geldiler*-келишти

gelecekler-келишет *gelmişlerdi*-келишкен эле *gelselerdi*-келишсе экен

Çocuklar bugün tiyatroya gidecekler Балгар бүгүн театрга барышамт (барам).

Atilar silah sesinden ürkerек büyük Аттар мылтыктын үнүнөн үркүп,

bir hızla koşmaya başladılar. гыр коюп качты.

2) Этиш сөздөргө уланган *-lar, (-ler)* мүчөсү жекелик сандагы сыйлуу кишилерге болгон урматты билдирет :

Sayın cumhurbaşkanımız bir konuşma Улуу урматтуу президентибиз сөз сүйлөйт.

yaracaklar.

Hanımefendi bu geziye katılacaklar mı? Төрайым бул сейилге катышат болду бекен?

III. Семантикалык мааниси жагынан:

1) Кыргыз тилинин түштүк – батыш ичкилик диалектисинде *-lar* мүчөсү этиш сөздөргө уланып, жакты жана көптүк санды билдирүү үчүн колдонулат :

келишеттер, айтышаттар, көрүшөттөр, билишеттер, үйрөндүлөр, куруп жатышаттар, иштеп жатышаттар ж.б.

2) Кыргыз тилинде, түрк тилинен айырмаланып, кээде *-lar* мүчөсүнүн жалганышы аркылуу туугандык жактан алыс экендик мааниси туюнтулат: *Айылдаш инилерибиз болот. Көylü kardeşimiz oluyor.*

Тааныш эжелери экен. Tanidik ablasıymış.

3) Түрк тилинде, кыргыз тилинен айырмаланып, *-lar* мүчөсүнүн колдонулуш сферасы өтө кенен:

а) жактама ат атоочтун 1-жак, көптүк түрүнө жалганып, кабатталган көптүк маани менен катар, окшоштук маанини туюндурат: *Bizler...*(*биз сыяктуулар, бизге окшогондор...*);

б) *-ça* мүчөсү менен бирге уланган сөзүнө күчөтүү маанисин берет: *saatlerce* (көп убакыттан бери, бир нече саат), *günlerce* (көп күн, бир нече күн);

в) күчөтүү маанисин берген *sıcaklar, dünyalar, soğuklar* өңдүү сөздөр кыргыз тилинде жок;

г) каалоо – тилекти билдирген туруктуу сөз айкаштары жана кутуктоо сөздөрүнө кыргыз тилинде *-lar* мүчөсү жалганбайт: *İyi günler! Tatlı ruylar!* ж.б.

д) Түрк тилинде үй – бүлөнү, бала – бакыраны билдирген көптүк маанидеги *gil* сөзү оозеки речте колдонулат: *teyzemgil*: таежемдин үй – бүлөсү, бала – бакырасы ж.б.

Көптүк маанинин туюнтулушу, *-lar/-lar* мүчөсү али толук изилденип бүтө элек темалардан болуп эсептелет. Биз, түрк жана кыргыз тилдериндеги көптүк маанинин туюнтулушун салыштырып көрүп, алардын арасындагы айырмачылыкка караганда алардын ортосунда орун алган жалпылык басымдуулук кыларын байкадык. Бирок буга карабастан *-lar* мүчөсүнүн колдонулушу түрк тилинде алда канча жыш жана кеңирирээк экендигин баса белгилей кетүү зарыл. Бул маселе, арийне, өзүнчө изилдөөнүн объектисинен болушу шарт деп эсептейбиз.

АДАБИЯТТАР

- КОНОНОВ А.Н. **Грамматика современного турецкого языка.** М.—Л. 1956, стр.67—73
- ЩЕРБАК А.М. **Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков** (имя). —Л., 1977.
- ГУЛОМОВ А.Г. **Узбек тилида куплик категориясы.** Тошкент, 1944, 56—б. (өзбек тилинде)
- EMRE A.C. **Türkçede isim temelleri.** İstanbul, 1943. Türkçede çoğul belgisi *-ler*'in etimolocisi üzerine bir araştırma, 199-207s.
- Nurettin KOÇ. «**Yeni dil bilgisi**». İstanbul -1992
- Haydar EDISKUN. «**Türk dilbilgisi**». İstanbul -1996
- Muharrem ERGIN. «**Universiteler için Türk dili**». İstanbul -2001
- Грамматика киргизского литературного языка. Часть 1, Фрунзе, 1987.
- ДАВЛЕТОВ С., КУДАЙБЕРГЕНОВ С. **Азыркы кыргыз тили:**
Морфология. Фрунзе. 1980. 50—б.;
- ИВАНОВ 1975, 8—16 б.;